

ВИРОБНИЧИЙ ПОТЕНЦІАЛ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ ТА ІНВЕСТУВАННЯ ЙОГО РОЗВИТКУ

AGRICULTURAL ENTERPRISES PRODUCTIVE POTENTIAL AND INVESTING OF ITS DEVELOPMENT

Олександр ЄРМАКОВ,
доктор економічних наук,
Національний університет
біоресурсів і природокористування
України, Київ

Oleksandr YERMAKOV,
Doctor of Economics,
National University
of Life and Environmental Sciences
of Ukraine, Kyiv

Віталій НАГОРНИЙ,
Національний університет
біоресурсів і природокористування
України, Київ

Vitaliy NAGORNYI,
National University
of Life and Environmental Sciences
of Ukraine, Kyiv

Сергій ЄРМАКОВ,
Національний університет біоресурсів
і природокористування України, Київ

Sergiy YERMAKOV,
National University of Life
and Environmental Sciences of Ukraine, Kyiv

Рациональне формування й ефективне використання виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств є надзвичайно важливою проблемою сучасного етапу розвитку аграрної економіки України. Від її вирішення залежать не тільки фінансові результати та ефективність виробничо-господарської діяльності сільськогосподарських підприємств, а й продовольча безпека держави.

Проблемі формування та використання виробничого потенціалу в аграрному виробництві присвячено праці багатьох вітчизняних вчених. Проте мінливі ринкові умови сучасного господарювання та забезпеченості земельними, трудовими і матеріально-технічними ресурсами сільськогосподарських підприємств України потребують поглибленого дослідження питання щодо формування в них економічно стійкого виробничого потенціалу, використання якого б забезпечило зростання кінцевих фінансових результатів.

Метою дослідження є вивчення існуючого стану виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств столичного регіону та опрацювання пропозицій щодо його зміцнення на засадах інноваційно орієнтованого інвестування.

Сільське господарство є однією з провідних галузей економіки досліджуваної Київської області. За обсягом сільсько-

господарського виробництва столичний регіон традиційно посідає 1-2-е місця в Україні. У 2011 році господарствами Київщини вироблено 6,6 млрд. грн. валової продукції сільськогосподарства, що становило 6,6% від її загальнодержавного обсягу, в тому числі 5,8% – продукція рослинництва та 7,6% – продукція тваринництва. Частка продукції рослинництва в загальному обсязі сільськогосподарського виробництва регіону перевищує 50,0%. Проведені дослідження доводять, що збільшення виробництва рослинницької та тваринницької продукції сільськогосподарськими підприємствами

столичної області може бути можливим за умови зміцнення їхнього виробничого потенціалу.

У контексті використання виробничого потенціалу аграрного сектора зазначимо, що валове виробництво сільськогосподарської продукції підприємствами і господарствами населення порівняно з 2000 роком кардинально змінило свої пропорції, оскільки частка виробництва сільськогосподарської продукції сільськогосподарськими підприємствами значно зросла, надалі залишається вагомою і становить 62,0% [5].

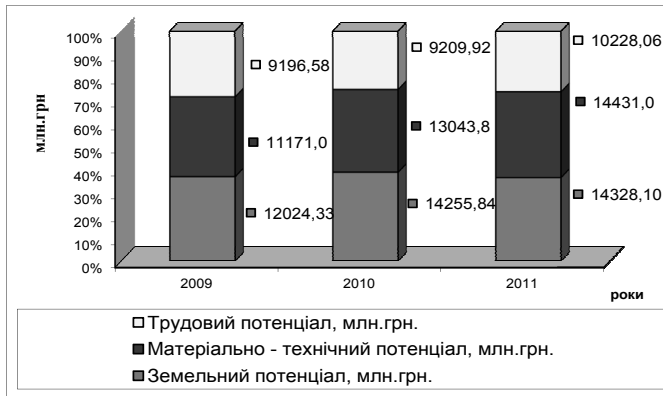
Щодо сутності виробничого потенціалу аграрних виробників, то з економічної точки зору його можна визначити як матеріальну умову для відтворення земельних, трудових та матеріально-технічних ресурсів, а також як сукупність збалансованих факторів для ефективної діяльності сільськогосподарських підприємств незалежно від їхньої форми власності.

Коли йдеться про економічно стійкий виробничий потенціал сільськогосподарського підприємства, то під ним нами розуміється сукупність сприятливих організаційно-економічних можливостей та оптимізованих виробничих ресурсів суб'єкта господарювання, що забезпечують його гнучке реагування на загрози внутрішнього й зовнішнього ринкового середовища, досягнення високої прибутковості виробничо-господарської діяльності задля стабільного економічного зростання й створення сприятливих соціально-економічних умов для працівників.

Таким чином, досягається здатність господарюючого суб'єкта забезпечити своє довгострокове функціонування й досягнення стратегічних цілей на основі використання сукупності наявних ресурсів. Відповідно він повинен мати здатність змінювати свої виробничі характеристики під впливом зміни цілей господарської діяльності. Необхідно зазначити, що на сучасному етапі господарювання важливу роль відіграє проблема структурної

Досліджено сучасний стан виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств столичного регіону. Визначено тенденції у зміні його складових та особливості їх формування. Наведено визначення економічно стійкого виробничого потенціалу сільськогосподарського підприємства. Обґрунтовано організаційно-економічні заходи формування й використання виробничого потенціалу агровиробників. Запропоновано модель інвестування економічного розвитку сільськогосподарських підприємств.

The current state of production potential from capital region agricultural companies is researched. The change tendencies of its constituents and features of their forming were determined. The definitions of economically steady production potential of the agricultural enterprise were given. We grounded organizational and economic activities for formation and utilization of agricultural producers' productive capacities. Investment models of farms' economic development are suggested.

Рисунок. Складові виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств Київської області

збалансованості виробничого потенціалу, яка потребує відповідного співвідношення окремих його складових (структури) в їх натуральній і вартісній формі. Ними, наприклад, є: структурні пропорції між рослинництвом і тваринництвом; земельним фондом і наявністю техніки для обробки землі; тваринництвом і кормовиробництвом тощо. Порушення цих пропорцій призводить до зниження ефективності сільськогосподарського виробництва.

Вартісна оцінка основних складових виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств Київської області свідчить (рис.), що протягом 2009-2011 років у регіоні відбувалося зростання сукупного виробничого потенціалу, який становив 20,4%.

Щодо окремих складових виробничого потенціалу агро-виробників регіону, то, як бачимо з даних рис. 1, вони мають певні особливості щодо їх формування. Так, трудовий потенціал сільськогосподарських підприємств Київської області за вартісною оцінкою є значно меншим порівняно з матеріально-технічним і земельним. У 2011 році в сільському господарстві, мисливстві та лісовому господарстві було зайнято понад 59,6 тис. осіб. Середньооблікова кількість найманих працівників на підприємствах, в установах, організаціях та їхніх відокремлених підрозділах із кількістю найманих працівників 10 і більше осіб, що займалися сільським господарством та наданням пов'язаних із ним послуг, становила 45,8 тисяч. Проведений аналіз свідчить, що хоча середньомісячна номінальна заробітна плата одного штатного працівника підприємств сільського господарства у 2011 році порівняно з 2010 зросла на 15,7%, однак при цьому залишилась однією з найнижчих серед усіх видів економічної діяльності й становила лише 1861 грн. Це у свою чергу ускладнює процес формування ефективного трудового потенціалу сільськогосподарських підприємств унаслідок відсутності належного рівня мотивації праці.

Як відомо, комплекс організаційно-економічних заходів, які передбачені аграрною реформою щодо землі як основного засобу виробництва і спрямовані на докорінні перетворення в сільському господарстві, не знайшов дієвого втілення. Тому в державі триває процес неефективного використання земельного потенціалу сільськогосподарських підприємств. Однією з основних причин цього є матеріально-технічне забезпечення аграрних виробників, яке не відповідає сучасним технологічним вимогам раціонального ведення землеробства. Слід зазначити, що машинно-тракторний парк сільськогосподарських підприємств Київської області за 2001-2011 роки (табл. 1) зменшується: на сьогодні кількість техніки становить 50-65% від технологічної потреби. Можливості ж щодо обсягу виробництва й реалізації рослинницької та тваринницької продукції визначає розвиток і особливості матеріально-технічної бази сільськогосподарських підприємств.

Таблиця 1. Динаміка забезпеченості технікою сільськогосподарських підприємств Київської області, на початок року; одиниць

Вид техніки	Роки							2011 у % до 2001
	2001	2006	2007	2008	2009	2010	2011	
Трактори всіх марок у т.ч.:	15757	11330	10806	10060	9641	9286	8554	54,3
наявність тракторів усіх марок (без тракторів, на яких змонтовані машини)	13696	10074	9676	9057	8693	8379	7669	56,0
наявність тракторів, на яких змонтовані машини	2061	1256	1130	1003	948	907	885	42,9
Зернозбиральні комбайни	3045	2277	2171	2055	1923	1823	1643	54,0
Кукурудозбиральні комбайни	392	227	204	181	154	138	125	31,9
Кормозбиральні комбайни	1366	880	810	734	650	600	580	42,5
Льонозбиральні комбайни	26	15	14	11	11	8	12	46,2
Картоплезбиральні комбайни	219	109	101	92	81	75	135	61,6
Картоплесаджалки	299	173	160	152	147	149	148	49,5
Бурякозбиральні машини	858	628	608	559	489	445	396	46,2
Жатки валкові	1591	1051	954	918	813	765	765	48,1
Сівалки всіх видів	5582	4258	4044	3949	3727	3580	3443	61,7
Сенокосарки тракторні	1073	802	749	715	648	600	707	65,9
Доїльні установки та агрегати	1713	1020	935	815	738	692	891	52,0
Роздавачі кормів для:								
великої рогатої худоби	1069	686	644	591	519	477	441	41,3
свиней	94	57	38	47	43	41	57	60,6

Збільшення й удосконалення засобів виробництва забезпечить підвищення оснащеності певного сільськогосподарського підприємства, воно являє собою матеріальну основу його виробничої потужності щодо певних рослинницьких і тваринницьких галузей.

Оцінка сучасного стану виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств вказує на негативні тенденції, які проявилися в розвитку аграрного сектора, а саме:

- зниження економічної родючості земель;
- недостатність матеріально-технічного забезпечення та механізації виробничих процесів;
- суттєве зниження мотивації праці, низький рівень заробітної плати;
- падіння виробничої та технологічної дисципліни;
- відсутність інноваційної стратегії економічного зростання тощо.

Разом з тим проведений аналіз свідчить і про позитивну тенденцію на сучасному етапі розвитку аграрної галузі, оскільки в Україні порівняно з попередніми роками зросло виробництво мінеральних добрив та інших агрохімічних продуктів (табл. 2).

Особливо це стосується виробництва азотних добрив. Щодо сільськогосподарської техніки, то її виробництво у до-

Таблиця 2. Динаміка виробництва продукції хімічної промисловості та машинобудування для матеріально-технічного забезпечення сільського господарства України

	2003 р.	2005 р.	2007 р.	2008 р.	2009 р.	2010 р.	2011 р.
Добрива азотні мінеральні чи хімічні, тис. т	2470	2633	2840	2689	2166	2285	2940
Добрива калійні мінеральні чи хімічні, тис. т	1	13,1	11,9	18,1	4,4	...*	...*
Пестициди та інші агрохімічні продукти, тис. т	1,9	2,4	4,1	9,3	...*	...*	...*
Трактори для сільського та лісового господарства, шт.	4556	5543	5282	6339	1445	5189	6355
Плуги відвальні, шт.	4285	3058	3025	7064	5336	4684	3629
Сівалки, шт.	7983	11315	7065	9938	2542	2805	4939
Косарки, шт.	1542	3802	3106	3404	1616	1842	2226
Машини для внесення добрив, шт.	800	1135	2296	1423	272	885	504
Обприскувачі переносні, тис. шт.	241	428	431	749	961	1028	672
Комбайни бурякозбиральні та машини для обрізання буряччини, шт.	398	88	18	1	-	...*	...*

сліджуваному періоді також збільшилося за винятком машин для внесення добрив та обприскувачів переносних.

Підвищення конкурентоспроможності аграрної економіки України потребує нарощування виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств, що можливе за умов залучення в галузь значних інвестиційних ресурсів. У сучасних умовах господарювання, коли в аграрній сфері країни тривають неадекватні відтворенню процеси зношення й вибуття основних виробничих засобів, особливої актуальності набувають питання пошуку джерел інвестування й удосконалення підтримки та регулювання інвестиційної діяльності, насамперед стимулювання процесів інвестування в основний капітал для оновлення його матеріально-технічної бази. Для вирішення цього складного завдання необхідною є активна участь держави в інвестиційному процесі, врахування потреб сільського господарства, технічного й технологічного оновлення рослинницьких і тваринницьких галузей на інноваційній основі.

Нині немає об'єктивних умов, які забезпечили б створення класичних умов ринкового капіталообігу в аграрному секторі, коли сільськогосподарські підприємства здатні були б самостійно здійснювати відтворення виробничо-господарської діяльності. Це потребує відповідного організаційно-економічного механізму інвестування розвитку виробничого потенціалу, що забезпечив та сприяв би активізації інвестиційної діяльності у сільськогосподарських підприємствах.

Організаційно-економічний механізм інвестування розвитку виробничого потенціалу аграрної сфери базується на реалізації заходів інвестиційної політики й визначається низкою природно-економічних чинників, які впливають на виробничо-господарську діяльність сільськогосподарських підприємств.

При опрацюванні пропозицій щодо вдосконалення процесу інвестування потрібно виходити з того, що прискореній економічній розвитку, структурні, техніко-технологічні та організаційно-економічні зміни, які відбуваються у виробничій діяльності аграрних підприємств, є наслідком не стільки глобалізаційних процесів, скільки результатом реалізації науково-технічних та інноваційних розробок, що уособлюють новітні знання в усіх галузях науки [2, с. 85].

Таким чином, спрямовані в аграрну сферу інвестиційні ресурси мають забезпечити якісне поліпшення виробничо-ресурсної бази сільськогосподарських підприємств, запровадження енергозберігаючих технологій, заходів щодо вдосконалення ринкової інфраструктури тощо.

Разом з тим слід зазначити, що проблема інвестиційного забезпечення розвитку аграрного виробництва тривалий час вирішується непослідовно. У період ринкової трансформації економіки не лише не створювалися додаткові умови для активізації інвестиційних процесів а, навпаки, було порушено механізми як розширеного, так і простого відтворення капіталу в аграрному виробництві. Унаслідок цього виробничий потенціал сільського господарства було зруйновано більш ніж на половину. Тому нині переважна частина наявних основних засобів сільськогосподарських підприємств зношена, земля деградує, а стан трудових ресурсів і демографічна ситуація на селі характеризуються посиленням безробіття, обезлюдненням сільських територій та зниженням кваліфікаційного рівня персоналу. Отже, характер подальшого розвитку аграрного виробництва значним чином буде визначатися тим, як вирішуватиметься проблема його інвестиційного забезпечення.

За останні роки в інвестиційному забезпеченні розвитку аграрного сектору економіки намітилися певні позитивні тенденції. Завдяки формуванню законодавчих і нормативних засад інвестиційної діяльності, спрямованих на підтримку сільського господарства, інвестиційні процеси в галузі помітно активізувалися як за рахунок власних коштів підприємств, так і довгострокових кредитів, іноземного капіталу і вкладень фінансово-

Таблиця 3. Динаміка інвестицій в основний капітал сільського господарства Київської області

(у фактичних цінах; мільйони гривень)							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Усього	4519,2	7032,1	12657,7	16920,9	9955,4	12444,6	17157,9
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	880,9	1198,2	989,3	1461,7	890,3	959,6	1193,0
у т.ч. сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	865,3	1188,7	973,9	1449,8	886,9	950,8	1170,3
Прямі іноземні інвестиції в Київській області в сільське господарство, мисливство, лісове господарство¹							
(на початок року; мільйонів доларів США)							
	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011
Усього	678,9	908,3	1120,5	1347,4	1525,5	1611,1	1718,9
Сільське господарство, мисливство, лісове господарство	112,2	135,2	163,5	246,5	152,1	152,5	135,8
у т.ч. сільське господарство, мисливство та пов'язані з ними послуги	112,2	135,2	163,5	246,5	152	152,4	135,8

¹ З 2005р. дані наводяться з урахуванням обсягів прямих інвестицій, отриманих на підставі інформації НБУ та ФДІМУ (щодо різниці між ринковою та номінальною вартістю акцій, майна тощо, необлікованої у статистичній звітності окремих підприємств)

промислових та інших формувань. Аналіз даних Державної служби статистики України свідчить про нарощування в останні роки обсягів інвестицій в основний капітал економіки України. Так, за період 2001-2011 років інвестиції в основний капітал збільшилися більш ніж у 7 разів і становили у 2011 році майже 240 млрд. грн. Пріоритет тут належить промисловості, на яку припадає найбільше інвестицій, що є цілком економічно обґрунтованим, оскільки саме ця галузь національної економіки забезпечує інноваційний розвиток країни. Разом з тим потрібно вказати і на економічне зростання такої галузі, як сільське господарство. Так, обсяг інвестицій у сільське й лісове господарство та мисливство за досліджуваний період зріс із 1617 млн. грн. у 2001 році до 18183 млн. грн. у 2011, або більш ніж у 10 разів. Хоча слід звернути увагу й на те, що вони не є стабільними за роками дослідження: поряд з їх дуже значним збільшенням у 2008 році мало місце скорочення обсягу інвестицій на 7508 млн. грн. у сільське і лісове господарство та мисливство у 2009 році.

Щодо Київської області, то, за даними Державної служби статистики України, в період 2005-2012 років інвестиції в основний капітал сільського господарства Київської області зросли у 2,5 раза і у фактичних цінах на початку 2012 року досягли 1718,9 млн. грн. (табл. 3).

Потрібно наголосити на тому, що у зв'язку із заходами щодо залучення інвестицій в аграрний сектор, а також сприятливою для товаровиробників ціновою ситуацією на світових ринках продовольства зросли іноземні інвестиції у виробництво сільськогосподарської продукції. Їх обсяги на початок 2012 року досягли 135,8 млн. дол. США, що на 10,9% менше у порівнянні з відповідною датою попереднього року (табл. 3).

Основними зарубіжними інвесторами є компанії, які здійснюють діяльність у сфері експорту продукції сільського господарства та продовольства. У структурі інвестицій у сільське господарство 67% становлять вкладення у рослинництво. Тваринництво поки що залишається менш інвестиційно привабливим. Проте в останні роки посилилася зацікавленість іноземних інвесторів у будівництві тваринницьких, особливо свинарських, комплексів. Завдяки цьому аграрна галузь має великий потенціал розвитку [4].

Аналізуючи аграрне виробництво в державі, слід зазначити, що зарубіжні інвестиції в Україну протягом минулого року становили 4,5 млрд. доларів. За останніх 20 років у сільське господарство нашої країни було вкладено 1 млрд. доларів із-за кордону. Однак необхідно понад 70 млрд. дол., аби виїти на таку урожайність, яка б забезпечувала 3 млрд. дол. для логістичної системи України. На думку всесвітньовідомого інвестора, засновника RIC (Rogers International Commodities) Джима Роджерса, чому інвестори не надто поспішають вкладати свої мільйони і мільярди в українські проекти: «Політична ситуація в Україні нині зовсім не сприяє інвестиційному клімату,

тому подібні ризики при веденні сільського господарства не можна не враховувати. Інвестори бояться вкладати гроші, добре усвідомлюючи, до чого це може призвести». Розмірковуючи про ефективність та привабливість ведення аграрного бізнесу, цей бізнесмен прогнозує: «Якщо ви фермер, то в подальшому ви зможете розширюватися й отримувати прибутки кращі. Протягом наступних 30 років люди, задіяні в сільському господарстві, будуть заробляти великі гроші». На його думку, залучати капіталовкладення в український аграрний сектор заважає те, що інвестори не впевнені, що в цій країні з їхніми грошима поведуться чесно [3, с. 12].

Таким чином, інвестування розвитку виробничого потенціалу на сьогодні є актуальним завданням для підприємств різних форм господарювання, адже воно спрямоване на створення привабливого інвестиційного середовища. Враховуючи обмеженість фінансових ресурсів та необхідність подальшого піднесення виробництва, потрібно ґрунтовно будувати політику формування необхідної фінансової бази інвестування на основі оптимального поєднання використання власних і позикових коштів та залучення капіталу на найвигідніших умовах. У сучасних умовах господарювання для підприємств найбільш суттєвими джерелами фінансування інвестиційної діяльності є їхні власні кошти. Наприклад, у 2011 році власні кошти підприємств і організацій в інвестиціях в основний капітал становили 152279 млн. грн., або 58,6% від їх загальної суми, тоді як у 2001 році ці показники становили відповідно 32994 млн. грн. і 70,9%. Але для того щоб модернізувати виробничі процеси на інноваційній основі, інвестиційної діяльності підприємства лише за рахунок власних коштів недостатньо. У контексті цього використання внесків засновників або випуск звичайних акцій є найдоцільнішими джерелами фінансування інвестиційної діяльності, оскільки не вимагають обов'язкових відрахувань за користування капіталом.

Потужним фактором, що впливає на систему економічних відносин і сприяє стабілізації агропромислового виробництва та його економічному розвитку, є інтеграція сільськогосподарських підприємств із підприємствами переробки й торгівлі, фінансовими структурами тощо. Потрібно зазначити, що в результаті виробничо-фінансової інтеграції в Україні було створено низку потужних формувань – агрохолдингів, які нині контролюють значну частину агропромислового виробництва країни.

ВИСНОВКИ

Механізм формування виробничого потенціалу сільськогосподарських підприємств повинен розглядатись як система організаційних, економічних важелів і методів управління, а також виробничих чинників, які в процесі взаємодії можуть забезпечити раціональне формування й ефективне його використання.

Проблема відтворення виробничого потенціалу тісно пов'язана з наявністю ресурсів для розвитку економіки й удосконалення її структури, а найважливішим джерелом ресурсів економічного зростання будь-якої галузі національного господарства є інвестиції. Аналіз динаміки обсягів інвестицій в основний капітал України за видами економічної діяльності, здійснених за рахунок усіх джерел фінансування за період 2001-2011 років, свідчить, що нині понад половина їх – це власні кошти підприємств та організацій. Але має місце тенденція щодо зменшення їх відсотка в загальній сумі інвестицій.

Модель інвестування розвитку виробничого потенціалу підприємств аграрного сектора в перспективі має передбачати зміну орієнтирів у забезпеченні ефективного господарювання, тобто перехід від вкладання інвестицій на переважно технічне переоснащення і реконструкцію діючих аграрних формувань, будівель та споруд сільськогосподарського призначення до їх спрямування у нове будівництво об'єктів виробничої та ринкової інфраструктури, включаючи й розширення діючих сільськогосподарських підприємств на інноваційній основі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В. Г. Ефективність діяльності аграрних підприємств: теорія, методика, аналіз: монографія / В. Г. Андрійчук. – К.: КНЕУ, 2005. – 292 с.
2. Вінніченко І. І. Інвестиційна діяльність аграрних підприємств: монографія / І. І. Вінніченко. – Донецьк: Юго-Восток, 2010. – 444 с.
3. Газета підприємців АПК «Агробізнес Сьогодні», № 6, березень 2013, с. 12.
4. Інвестиційна привабливість аграрно-промислового виробництва регіонів України / [Саблук П. Т., Кісінь М. І., Коденська М. Ю. та ін.]; за ред. М. І. Кісіля, М. Ю. Коденської. – К.: ННЦ ІАЕ, 2005. – 478 с.
5. Підлісецький Г. М. Підвищення ефективності використання ресурсного потенціалу аграрного сектору / Г. М. Підлісецький, М. І. Толкач // Економіка АПК. – 2008. – № 5. – С. 65-66.
6. Статистичний щорічник Київської області за 2011 рік / за ред. С. І. Коханчук. – К.: Головне управління статистики у Київській області, 2012. – 510 с.
7. Статистичний щорічник України за 2011 рік / за ред. О. Г. Осауленка. – К.: ТОВ «Август Трейд», 2012. – 559 с.
8. Статистичний щорічник: Сільське господарство України 2011 / за ред. Н. С. Власенко. – К.: Державна служба статистики України, 2012. – 387 с.

UKRAINIAN JOURNAL ЕКОНОМІСТ

Український журнал
«ЕКОНОМІСТ»
з 2011 року
представлений
у міжнародній економічній
наукометричній
базі RePEc.

У зв'язку
з розширенням
розміщення публікацій
в RePEc з 2013 року
змінюються вимоги
до змісту статей.
Уважно слідкуйте
за інформацією в наступних
номерах журналу і на сайті
<http://ua-ekonomist.com>